

BEESEL

Toelichting beschermd dorpsgezicht

COLOFON

Titel: Beesel, Toelichting beschermd dorpsgezicht

Projectnummer: CH.BEES-01

Opdrachtgever: Gemeente Beesel (contactpersoon dhr. F. Tegels)

Auteur: E.F.M. van Winden, m.m.v. G.J.M. Derks

Fotografie: E.F.M. van Winden, G.J.M. Derks

Gelders Genootschap

In opdracht van gemeente Beesel

Vastgesteld

januari 2009

Gelders Genootschap

*Vereniging tot bevordering en instandhouding van de
schoonheid van stad en land*

Zypendaalseweg 46

Postbus 68

6800 AB Arnhem

T: 026-4421742

www.geldersgenootschap.nl

*Afb. 1 Ligging
beschermd
dorpsgezicht in
Beesel*

INHOUD

1	INLEIDING	4	4	NADERE TYPERING TE BESCHERMEN WAARDEN	30
2	ONTSTAAN EN ONTWIKKELING	5	4.1 Inleiding		30
	2.1 Inleiding	5	4.2 Stedenbouwkundige structuur		30
	2.2 Vorming van het landschap	5	4.3 Bebouwingsbeeld		31
	2.3 Nederzettingsgeschiedenis	6	6	WAARDERING (MOTIVERING)	35
3	HUIDIGE RUIMTELIJKE KARAKTERISTIEK	17		Stedenbouwkundige waarde	35
	3.1 Inleiding	17		Cultuurhistorische waarde	35
	3.2 Ouddorp	17		GERAADPLEEGDE BRONNEN	
	3.3 Het Spick	20			
	3.4 Kern Beesel	20			
	3.5 Kasteel Nieuwenbroeck en omgeving	28			
5.	BEGRENZING	33			
	5.1 Uitgangspunten	33			
	5.2 Toelichting op de precieze begrenzing	33			

1 INLEIDING

Beesel ligt ten oosten van de Maas tussen de steden Venlo en Roermond. Het gebied waarin het dorp zich heeft ontwikkeld, kenmerkt zich door de overgang van het dal van de Maas en de zijrivier de Swalm, naar het hoger liggende Duitse Elmpeter-, Brachter- en Brüggener Wald. Het gebied wordt ook wel aangeduid met de benaming 'Maas- en Swalmdal'. Het dal heeft eeuwenlang behoord tot het Gelderse Overkwartier, één van de vier kwartieren van het Hertogdom Gelre.

Beesel wordt voor het eerst vermeld in de twaalfde eeuw onder de naam 'Bisela'. Dat bewoning in het gebied al veel langer aanwezig is, blijkt uit archeologische vondsten uit de steentijd en Romeinse tijd. Dit heeft te maken met de gunstige landschappelijke situatie in het gebied voor de vroege bewoners. Beesel ligt op een relatief hoog rivierterras naast de meanderende Maas met haar waterdragende restgeulen.

Tegenwoordig (2009) telt Beesel ca. 2560 inwoners. Tot het dorpsgebied behoren de kern Beesel, Ouddorp, Rijkkel en Bussereind. Opvallende elementen in de oude nederzetting Beesel zijn onder andere het hoog gelegen oude kerkhof in Ouddorp, het Aaj Weem, de oude landwegen, de twee markten, de Mortel, de Tummer en Kasteel Nieuwenbroeck.

Het beschermd dorpsgezicht omvat globaal de oude kern van Beesel (markt e.o.), Ouddorp, Kasteel Nieuwenbroeck en omgeving, alsmede het open gebied tussen de Kerkstraat en Beekstraat met de daar doorheen stromende Huilbeek. De precieze ligging van de grens is op de bij deze toelichting horende begrenzingskaart ingetekend. Als wezenlijk onderdeel van de nederzettingsstructuur maakt óók Kasteel Nieuwenbroeck met het omringende gebied - hoewel reeds als historische

buitenplaats geplaatst op de rijksmonumentenlijst - deel uit van het beschermde dorpsgezicht.

In deze toelichting op de aanwijzing van Beesel als beschermd dorpsgezicht wordt als eerste in het volgende hoofdstuk een uiteenzetting gegeven van het ontstaan van de nederzetting, verdeeld over verschillende tijdvakken. Vervolgens wordt in hoofdstuk drie de huidige ruimtelijke karakteristiek van het dorp beschreven. Na de beschrijving van de ontwikkelingsgeschiedenis en het huidige beeld, worden in het vierde hoofdstuk de te beschermen waarden nader getypeerd. In hoofdstuk vijf wordt de begrenzing van het beschermd dorpsgezicht nader toegelicht en gemotiveerd. De begrenzing staat in relatie tot de in de vorige hoofdstukken beschreven cultuurhistorische en de visuele ruimtelijke waarden in het gebied. In het zesde en laatste hoofdstuk wordt kort gemotiveerd waarom de dorpskern van Beesel zo waardevol is dat een aanwijzing als beschermd dorpsgezicht op zijn plaats is.

De aanwijzing van Beesel als beschermd dorpsgezicht geschiedt op basis van de gemeentelijke monumentenverordening. De aanwijzing is niet bedoeld voor het exact behouden van de uiterlijke verschijningsvorm van Beesel zoals die zich nu voordoet. De belangrijkste reden voor de aanwijzing is de zorgvuldige omgang met de aanwezige waarden zoals die door de eeuwen heen aan ons zijn overgeleverd.

Bij toekomstige ontwikkelingen moet rekening worden gehouden met de in deze toelichting beschreven cultuurhistorische waarden, zodat de ontwikkelingsgeschiedenis zichtbaar blijft voor de komende generaties. Daarnaast maken de cultuurhistorische waarden onderdeel uit van de eigenheid van de omgeving. Die uniciteit onderscheidt het gebied van andere plaatsen.

2 ONTSTAAN EN ONTWIKKELING

2.1 Inleiding

De landschappelijke onderlegger vormt vrijwel altijd de basis van het ontstaan van een nederzetting. Bewoners kiezen immers een gunstige plek om zich te vestigen en een bestaan op te bouwen. In de eeuwen dat de mobiliteit nog van weinig betekenis was in het alledaagse leven, was het landschap de allesbepalende factor voor vestiging. Daarom wordt eerst in paragraaf 2.2 uitgelegd hoe het landschap zich heeft gevormd en hoe de situatie was toen de eerste mensen het gebied in trokken. Met de permanente vestiging van mensen, begint een nederzetting te groeien. Hoe Beesel en Ouddorp uitgroeien tot bewoningskernen wordt uitgelegd in paragraaf 2.3. Uit de beschrijving blijkt dat cultuurhistorische elementen, objecten en structuren in het gebied zijn ontstaan in de ontwikkelingsgeschiedenis van Beesel.

2.2 Vorming van het landschap

Het landschapstype waarin Beesel ligt is typisch voor Midden-Limburg. Het wordt aangeduid met de benaming 'rivierrassontgining'. Kenmerkend aan dit landschapstype is de strook cultuurland langs de Maas met wat verder van de rivier af grote lege, woeste gronden. De Maas heeft in het verleden niet als harde grens gefungeerd; veel dorpen langs de Maas zijn verbonden met de overzijde door een veer. De natuurlijke grenzen worden vooral gevormd door ontoegankelijke en onbruikbare gebieden zoals moerassen en heidevelden.

De oorsprong van het rivierrasslandschap heeft te maken met de aardkundige ondergrond en met wisseling tussen warme en koude perioden. Beesel ligt geologisch gezien in een gebied met aardbreuken. Op grote schaal beschouwd bevindt zich hier de

overgang tussen de Peelhorst en de Centrale Slenk. De aarde duwt de horst omhoog en daalt ter plaatse van de slenk. Het hoogteverschil is echter niet heel sterk aanwezig doordat de Maas de slenk steeds opvult met rivierafzettingen.

Van een andere orde zijn de klimatologische veranderingen. De Maas heeft door de tijd heen gefluctueerd in waterpeil. Ongeveer een half miljoen jaar geleden heeft de Maas ervoor gezorgd dat het hoogterras van de Rijn is gaan eroderen. Het gevolg hiervan is duidelijk te zien in het landschap. Beesel ligt tussen de huidige loop van de Maas en de rand van het hoogterras in. Het hoogterras is nu beplant met bomen en functioneert als rijksgrens met Duitsland. De Maas heeft in het verleden op verschillende wijzen door het landschap geslingerd. De grote bochten zorgden ervoor dat de rivier hier grove afzettingen achterliet in de dalende slenk. Dit verklaart de aanwezigheid van grindpakketten in het gebied (zie afb. 2.1). Tussen de oeverwallen van de Maas, de landduinen en het Duitse hoogterras, ligt een geïsoleerd moeras: het Meerlebroek. Door de lage ligging en slechte afwatering heeft zich uit de vegetaties, hoogveen kunnen vormen.

Afb. 2.1 Grindwinning aan overzijde van de Maas, ter hoogte van Ouddorp

De geomorfologische kaart geeft de vorming van het landschap aan (zie afb. 2.2). Op de kaart is te zien dat Beesel gelegen is

aan weerszijden van een geul van een beek (donkergroen, 2R10). Deze beek is een restant van een oude Maasmeander. Beken komen veelvuldig voor in het gebied doordat het water vanaf het hoger liggende dekzandgebied in het oosten naar de Maas stroomt. Om de geul heen bestaat de ondergrond uit 'Dalvlasteterras' (lichtgroen, 4E9 en 5E9). Wat verder van de geul af, liggen zowel noordelijk als zuidelijk landduinen of stuifzandgordels. Deze zandheuvelds bestaan uit dekzand uit de laatste ijstijd (Weichselien, 110 000 – 10 000 jaar geleden). Ze komen vooral voor ten oosten van de Maas, op plekken waar de rivierbedding in de winter droog kwam te liggen. Het zand stoot bij veel wind op tot duinen.

Afb. 2.2 Geomorfologische kaart Beesel

De landschappelijke situatie zoals deze is beschreven geeft al een aantal handvaten voor het ontstaan van Beesel. De Maas heeft in dit gebied in grote bochten door het landschap gestroomd, in de nabijheid van een hoogterras. De rivier had behalve bochten, ook

aftakkingen. Het is waarschijnlijk dat Beesel is ontstaan langs een aftakking die later is dichtgeslibd door de verlegging van de Maas. De landduinen die vlakbij de aftakking liggen, geven de indruk dat de hoger gelegen delen, net als de hoge oeverwallen van de Maas, voor een goed vestigingsklimaat hebben gezorgd voor de eerste bewoners. Zij konden hun huis bouwen en hun akkers aanleggen op de hogere delen en tegelijkertijd gebruik maken van de lagere delen voor het voeden van hun vee. Verder van de woonplaats af, kon men op geringe afstand grind (Maas) en turf (hoogveenmoeras) winnen.

2.3 Nederzettingsgeschiedenis

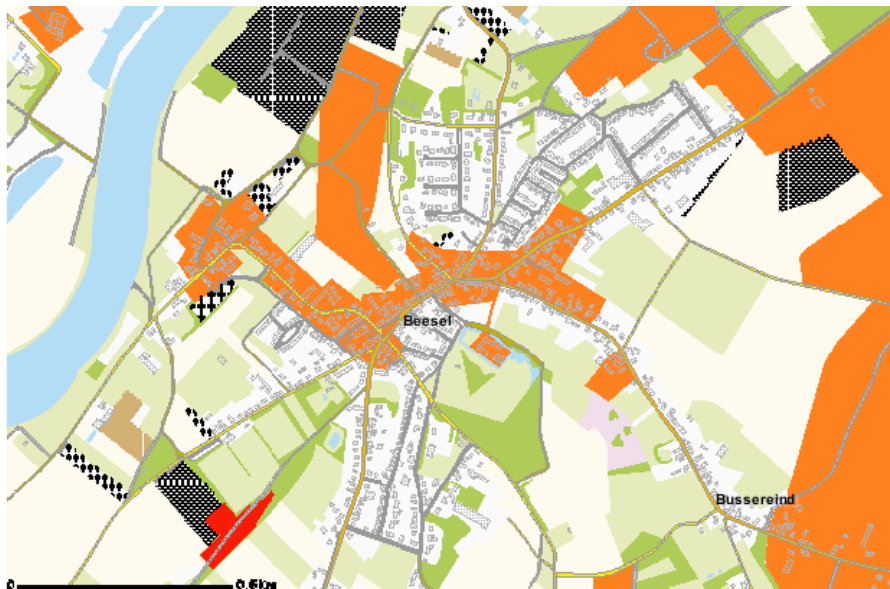
Plaatsnamen

In het Nederlandse plaatsnamenboek staat dat een eerste vermelding van Beesel voorkomt in 1173. Het wordt 'de Bisela' genoemd en is later verbasterd tot Besel (dertiende eeuw), Beselen (zestiende eeuw), Besselen (zeventiende eeuw) en Beesel (negentiende eeuw). Een verklaring wordt gezocht in de uitspraak van Beesel in het dialect: 'Biesel'. 'Bies' duidt op biezen en 'sel' betekent nederzetting. De betekenis is niet met zekerheid vast te stellen. Het voorkomen van biezen op de plek waar Beesel is ontstaan, is wel goed mogelijk wanneer teruggedeneerd wordt naar de beek die door het landschap stroomt als overblijfsel van een oude Maasmeander.

Prehistorie tot 50 v. Chr.

De bewoningsgeschiedenis van Beesel is zeer oud. In het gebied zijn sporen aangetroffen uit de Oude Steentijd, Midden-Steentijd en Nieuwe Steentijd (Neolithicum). In de oude steentijd trekken groepen jagers en verzamelaars door het gebied. Tijdelijke kampementen slaan zij op, op de hogere delen van het landschap in nabijheid van rivieren en beken. Duidelijk zichtbare sporen van bewoning in het landschap stammen echter pas uit het Neolithicum. Dit is de periode waarin de bewoners zich permanent gaan vestigen en landbouw gaan bedrijven. Zij leggen

kleine akkers aan. Hun overledenen begraven zij in grafheuvels. Uit de vroege en late ijzertijd zijn urnenvelden gevonden.

Afb. 2.3 Archeologische waarden (bron: KICH)

Romeinse tijd ca. 50 v. Chr. - 500

Romeinen trekken het gebied rond Beesel in omstreeks 54 v. Chr. In het gebied wonen dan voornamelijk mensen die behoren tot de stam der Eburonen. Zij komen eerst in opstand tegen de Romeinen maar worden vervolgens bloedig verslagen. De Romeinen proberen hun rijk steeds verder uit te breiden in het noorden. Uiteindelijk stagneert de expansie en de rijksgrens komt definitief bij de Rijn te liggen in 47 na Chr. Om het grote rijk goed te kunnen besturen en verdedigen, leggen de Romeinen 'snelwegen' aan. Een dergelijke 'heerbaan' ligt ten oosten van Beesel. De weg leidt in de Romeinse tijd van Heerlen naar Xanten. De tegenwoordige Prinsendijk is een overblijfsel van deze weg. Langs de wegen liggen wegdorpen op een afstand van elkaar van 1 dagmars (30-40 km). Daarnaast bestaat het

vermoeden dat aan de oostoever van de Maas een secundaire Maasoverweg heeft gelegen van Maastricht, via Venlo naar Nijmegen. Het vermoeden wordt bevestigd door de vondsten van resten van Romeinse villa's en een grafveld tussen Reuver en Beesel. De villa's dateren vaak uit de eerste eeuw na Chr., zijn 50-100 ha groot en hebben tot doel veel voedsel te produceren voor de Romeinse legers en de steden. Resten zijn gevonden tussen de Maas en de grotere wegen. Bijbehorende industrie die in deze periode voorkomt in Beesel en omgeving is de stenen- en pannenbakkerijen. De bakkerijen zijn in particuliere of militaire handen. In Beesel heeft een villa gestaan op de Donderberg. In sommige gevallen zijn de villa's uitgegroeid tot nederzettingen. De nederzettingen aan de Maas zijn na het wegtrekken van de Romeinen in de vierde eeuw op kleine schaal blijven bestaan. Dit blijkt uit het voortbestaan van plaatsnamen.

Middeleeuwen 500-1500

In de vroege Middeleeuwen is het bevolkingsaantal in het Maasdal verminderd. Desondanks is het Maasdal in de zevende en achtste eeuw één van de dichtstbevolkte gebieden in Nederland. Dit heeft onder andere te maken met de functie van de Maas als belangrijkste noord-zuid verbinding. De bevolking begint weer te groeien in de zevende eeuw.

Als de Romeinen zijn vertrokken, wordt het verlaten landschap verdeeld over verschillende bestuurseenheden. Het hofstelsel doet zijn intrede. Het land dat eigendom is van een grootgrondbezitter wordt bewerkt door 'onvrijen'. Zij krijgen in ruil voor hun werk een stuk land ter beschikking dat zij kunnen gebruiken voor hun eigen onderhoud. Behalve hoven, komen ook boerderijen voor. Uit bronnen is bekend dat in de omgeving van Beesel waarschijnlijk vijf 'moated sites' hebben gestaan: De Schei, De Spieker, Gen Raede, Gen Broeck en Waterloo. Moated sites zijn complexen van gebouwen die met een verdedigbare gracht zijn omgeven. Waarschijnlijk vanwege het gebruik van water, zijn de complexen gebouwd in de buurt van beken, oude Maasbeddingen en moerassen.

Het veroveren van landdelen, resulteert in de totstandkoming van een aantal grote machtsblokken in de twaalfde eeuw. Gelre en Gulik behoren tot de meest succesvolle in Midden-Limburg. De grens tussen het Gulikse en Gelderse grondgebied ligt eeuwenlang aan de oostelijke rand van het moerasgebied Meerlebroek, waar nu de Duitse rijksgrens ligt. De heren krijgen in de veertiende eeuw een hertogstitel. Gelre wordt overigens in de veertiende eeuw verdeeld over vier kwartieren met elk een eigen hoofdstad. Beesel ligt in het Gelderse Overkwartier, waarin Roermond de belangrijkste stad is.

Het bestaan van de nederzetting Beesel wordt voor het eerst bevestigd in de dertiende eeuw, maar vondsten en bronnen over inkomstenderving bevestigen een langer bestaan. De structuur van Ouddorp lijkt daarnaast ook overeenkomsten te vertonen met een Middeleeuws dorp uit de twaalfde en dertiende eeuw. Deze structuur kenmerkt zich door een driehoekig dorpspleintje. De vismarkt in Ouddorp maakt een dergelijke indruk. In Ouddorp staat ook een boerderij met de naam 'de Spieker'. Een Spieker kan twee betekenissen hebben. Het kan een opslagplaats zijn voor graan, maar in de late Middeleeuwen heeft het ook wel de betekenis van een bepaald type adellijk huis.

Zeker is dat er in de veertiende eeuw een kerk staat in het tegenwoordige Ouddorp. Vermoed wordt dat de kerk gebouwd is in de twaalfde eeuw. De heilige St. Gertrudis waaraan de kerk is gewijd, is echter een typische patroonheilige uit de Karolingische tijd. Dit zou kunnen betekenen dat de kerk een negende-eeuwse voorganger heeft gekend. Wegens verslechterd onderhoud en slechte weersomstandigheden stort deze kerk halverwege de negentiende eeuw in. Behalve de kerk, worden ook het bestaan van een pastorie en een kerkhof vermeld. De weg waaraan Ouddorp ligt, staat in verbinding met Rijkkel. Ook Rijkkel is een oude nederzetting met een geschiedenis die terug te herleiden is tot de Romeinse tijd. Mede om die reden kan verondersteld worden dat de Kerkweg een zeer oude weg is, wellicht ooit onderdeel uitmakende van de Romeinse Maasoeverweg. Sporen

uit de Middeleeuwen zijn de plekken waar de oude kerk en de oude hoven hebben gestaan. Daarnaast zal de nederzetting zijn huidige structuur hebben ontwikkeld langs de Kerkweg, Kerkpad en Kerkstraat. Het is waarschijnlijk dat er ook een weg ligt van de kerk naar het Hof 'Tgen Broke. Dit hof is gelegen op de plek waar later het kasteel Nieuwenbroeck is gebouwd. Het voormalige Hof Tgen Broke heeft na de bouw van het kasteel gefunctioneerd als pachthoeve. In de wijdere omgeving hebben meer 'hoven' gestaan langs oude meanders van de Maas. Heldere kaarten uit de Middeleeuwen die uitsluitsel geven over de structuur van de nederzetting zijn er niet.

Nieuwe Tijd 1500-1795

In de 80-jarige oorlog krijgt Beesel te maken met twistende partijen. Dat de bewoners van Beesel hinder ondervinden van de oorlogsvoering blijkt uit bronnen waarin geschreven wordt dat de inwoners vluchten in de kerk. Later leggen zij een vluchtschans aan in het Beesels broek. De aanleg van schansen gebeurt tussen 1600 en 1800. De Beeselse schans wordt genoemd in bronnen uit 1661 waarin vermeld staat dat de kapelaan de schans verpacht. Aan het einde van de oorlog, in 1648 wordt bij de Vrede van Munster het Gelders Overkwartier verdeeld over Oostenrijks, Nederlands, Pruisisch en Guliks deel. In Beesel staan - inclusief de gehuchten Leeuwen, Offenbeek en Rijkkel - omstreeks die tijd 105 huizen, negen pachtboerderijen, een adellijk huis en een molen. Van de bebouwing uit deze periode resteren nog onderdelen van de 'Aaj Weem' in Ouddorp, Kasteel Nieuwenbroeck en het oude kerkhof in Ouddorp. Kasteel Nieuwenbroeck is gebouwd rond 1550. Voor de bouw van het kasteel stond er een boerderij met de naam 'Tgen Broke. Dit hof had net als Hof Tgen Rade, de graven van Bentheim als eigenaar. Hof Tgen Rade lag overigens vermoedelijk 250 meter van Hof Tgen Broke, aan het einde van de huidige Molenweg, aan de Huilbeek. De graven van Bentheim worden al genoemd als eigenaar van Hof Tgen Rade in de veertiende eeuw. Hof Tgen Broke wordt in bronnen uit de zeventiende eeuw beschreven. Uit vondsten blijkt dat de beide hoven waarschijnlijk zijn gebouwd in

de dertiende eeuw. Bij hoven werden in de omgeving vaker herenhuizen gebouwd. Op de plek van de voormalige pachtboerderij Tgen Broke is later een complex ontstaan bestaande uit een zestiende-eeuws edelmanshuis (hoofdgebouw), poortgebouw, brug, remise, duiventoren, gracht, veldkapel en een park, aangelegd in de negentiende-eeuwse landschapstijl.

Na de Vrede van Utrecht werd Beesel in 1713 ondergebracht bij het Staats Opper-Gelre. Dit deel maakt dan onderdeel uit van de Verenigde Provinciën. Na de Franse overheersing, wordt Beesel bij de oprichting van het Koninkrijk der Nederlanden, Nederlands. Bij de nieuwe indeling valt de gemeente Beesel onder de provincie Limburg.

Bewoners leven in de Nieuwe Tijd voornamelijk van de landbouw. Daarnaast worden er net als in de Romeinse tijd, stenen gebakken. De stenen worden in het begin vrijwel alleen gebruikt voor de kerken, kloosters en kastelen. Boerderijen zijn vaak opgebouwd in vakwerk (hout met vlechtwerk en bestreken met leem). Eind zeventiende en in de achttiende eeuw wordt het vakwerk vervangen door baksteen. De productie van baksteen is seizoensarbeid. De benodigde klei wordt vanwege de lage transportkosten zo dicht mogelijk bij de bouwplaats gezocht. Men verwijderd bij het kleisteken eerst de bovenlaag van de grond. Daarna wordt de klei 'afgeticheld'. De klei wordt vervolgens met blote voeten vermengd met water tot een mengsel. De 'vormer' legt het mengsel in getimmerde vormen, waarna de vormsels gedroogd worden. Na drie of vier weken zijn de vormsels klaar om gebakken te worden in veldovens of in een Hollandse oven.

De steenbakkerij blijft in Beesel aanwezig tot in de twintigste eeuw.

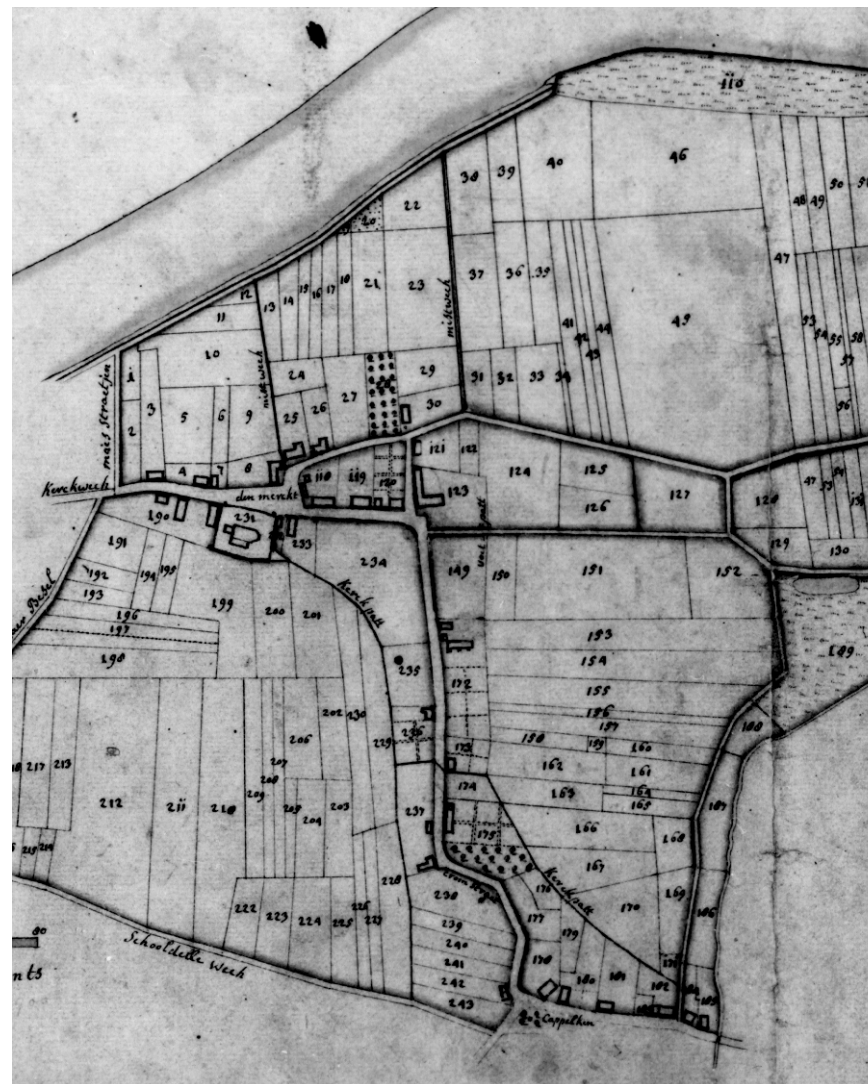
Afb. 2.4 Kaart van J. Mulier 1662

Beesel anno 1781 (beschrijving van de kaart van Smabers; zie afbeelding 2.5)

In 1781 bracht landmeter Smabers de eigendommen binnen Beesel nauwkeurig in kaart. Op deze kaart is in Beesel een centraal gelegen pleinvormige open ruimte ingetekend met daarop een 'cappelken'. Op het plein komt een vijftal wegen samen met - wat verder van het plein karakteristieke vorkvormige vertakkingen. Rond het plein, liggen landerijen met namen als het Spick, den Cleijnen Solbergh, den Solbergh, Cruisbergh en Backheijde. De Cruisbergh ligt ten zuiden van het plein. Op de kaart is te zien dat daar bebouwing is geplaatst aan de oostzijde van de 'wech naar Kessel' (de latere Burg. Janssenstraat). Andere wegen die uitkomen op het plein zijn de 'Schooldellewech' (latere St. Antoniusstraat), de 'Cromstraet' (latere Kerkstraat) en het verlengde van de 'Heijstraat' (latere Mgr. Theelenstraat en Hoogstraat). Aan weerszijden van de Cromstraet liggen voetpaden, aangeduid als 'Kerck patt' en 'Voet patt'. Beide paden verbinden Beesel met Ouddorp. Bebouwing is in 1781 nog maar beperkt aanwezig aan de Cromstraet (Kerkstraat). Behalve aan deze straat, staan gebouwen aan de noordkant van de Heijstraat (Mgr. Theelenstraat) en aan de Brouk off Bosch straet (Nieuwstraat).

De kern Beesel vertoont ongeveer hetzelfde aantal woningen als Ouddorp, maar verspreid over een grotere oppervlakte. Terwijl in Beesel nog vele open plekken zijn te vinden tussen de bebouwing, sluiten in Ouddorp de bebouwde percelen op elkaar aan. Net als in Beesel, bestaat ook het hart van Ouddorp uit een plein ('Merckt'), waar wegen op uitkomen. Overigens was deze markt in eerste instantie naar alle waarschijnlijkheid niet bedoeld voor een commerciële functie. In 1566 wordt de markt namelijk 'plaetse' genoemd (Renes, p216). Dit houdt in dat dit een open plaats in het dorp is waar het vee wordt verzameld. Ook de destijds nog aan de zuidelijke punt van de markt gesitueerde kerk met het omringende kerkhof zijn ingetekend.

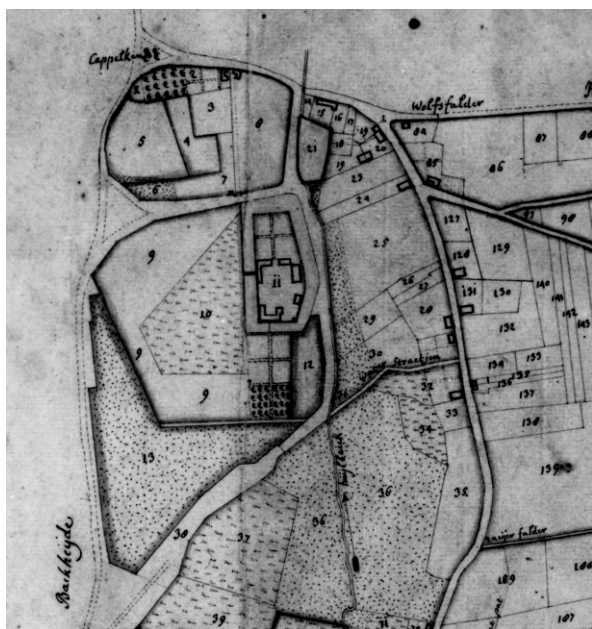

Afb. 2.6 Ouddorp. Detail kaart Smabers; 1781

De hoofdstructuur van Ouddorp bestaat verder uit een oost-west gaande route, parallel lopende aan de Maas. Op de Smaberskaart

wordt de weg in het westen 'Kerckwech' genoemd. Ten oosten van Ouddorp is de weg aangeduid als 'Ohe brouckerwech naar Kessel'. Via een drietal wegen kan men vanaf de doorgaande weg, richting de Maas, namelijk het zogenaamde 'Maesstraetjen' (Loswalweg) en een tweetal paden aangeduid als 'mistwech', waarvan de meest noordelijke (vermoedelijk de latere Ervenweg) het 'Ohe Broecker Velt' aan de zuidzijde begrenst. De toevoeging 'Ohe' komt vaker voor bij 'Maasvelden'. Een oude naam voor de Huilbeek is dan ook 'Ohebroeckerbeek'.

Het gebied Het Spick is grotendeels verkaveld in relatief smalle percelen met een hoofdrichting haaks op de Kerkstraat. Alleen bij de kern van Beesel en Ouddorp liggen meer blokvormige percelen. Het gebied wordt aan de noordoostzijde begrensd door de Huilbeek. De landerijen tussen de beek en de door het Spick lopende weg zijn al deels in cultuur gebracht.

Afb. 2.7 Kasteel Nieuwenbroeck. Detail kaart Smabers; 1781

Ook het aan de Huilbeek gesitueerde kasteel Nieuwenbroeck is ingetekend. Het omgrachte complex bestaat uit een hoofdgebouw en een drietal bijgebouwen. Zowel binnen als buiten de omgrachting lag een tuin met een formele aanleg, waarbij de ruimte in verschillende min of meer vierkante vakken.

De negentiende en twintigste eeuw

Het kadastrale minuutplan uit het begin van de negentiende eeuw geeft op hoofdlijnen hetzelfde beeld als de Smaberskaart. In Beesel is inmiddels een kerk gebouwd ten zuidwesten van de Markt. In Ouddorp is de markt verkleind, waarbij de langgerekte driehoekige vorm - die ook typerend is voor Beesel, Rijkel en Bussereind - is veranderd in een veel kleinere open ruimte. Bebouwing heeft de langgerekte punt van de driehoek opgevuld. De kerk in Ouddorp is niet meer ingetekend, deze was ingestort en vervolgens afgebroken.

Omstreeks 1840 schrijft A.J. van der Aa in zijn Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden over Beesel:
'BESEL, gemeente in het ambt van Montfoort, provincie Limburg (...), de Maas, die haar van de gemeente Kessel en Neer scheidt. Zij bevat het dorp Besel, benevens de gehuchten Riekel, Bussereind, Leuwen, Reuver en Offenbeek, (...), telt 196 huizen en ruim 1200 inwoners, die meest hun bestaan vinden in den landbouw; ook wordt er door de behoeftige klasse in het zogenaamde Rijkelsbroek, eenige turf gestoken. Men heeft in deze gemeente mede eene brouwerij, 3 branderijen en 2 waterkorenmolens. De inwoners die bijna allen Rooms Katholiek zijn maken eene parochie uit, welke tot het bisdom Luik, dekenaat Venloo behoort en eene kerk te Besel heeft (...). Men heeft in deze gemeente ééne school te Besel. Ook ligt hier een kasteel, het huis Nijebroek of Nieuwenbroeck. Het dorp Besel, ook wel Beesel, Bessel of Bezel gespeld, ligt (...) op den regter Maasoever. Men telt er 46 huizen en 500 inwoners en heeft er eene R.K. kerk, die aan de H. Geertruida toegewijd is. De dorpschool wordt door 110 leerlingen bezocht.'

In Beesel is aan het einde van de achttiende eeuw en begin negentiende eeuw een aantal grotere stenen gebouwen gebouwd of opnieuw in steen opgetrokken. Voorbeelden hiervan zijn de Mortel aan de Burg. Janssenstraat en een aantal grote vergelijkbare gebouwen aan de Mgr. Theelenstraat met twee bouwlagen onder één kap en een rechthoekig grondvlak. Naast deze hoge gebouwen, dateren uit de negentiende eeuw ook een aantal langgevelboerderijen met een bouwlaag en siermetselwerk. In 1842 krijgt Beesel een nieuwe R.K. kerk, terwijl in 1876 voor het eerst een raadhuis wordt gebouwd. Dit bakstenen gebouw aan de Markt staat met de nokrichting evenwijdig aan de straat, heeft een bordes en valt qua vormgeving op in het straatbeeld. Aan de Burg. Janssenstraat, schuin tegenover de Mortel, verrijst in 1884 een vierklassige openbare school. Het gebouw valt niet alleen op door de ligging haaks op de weg, maar ook door de hoge smalle hoofdvorm, hoge lokaalramen en de chaletstijl.

Op de topografische kaart van omstreeks 1850 (afb. 2.8) is te zien dat Beesel dan bestaat uit een lint met bebouwing, langs de huidige Kerkweg, Kerkstraat en de Mgr. Theelenstraat. De meest opvallende elementen in de structuur zijn ook dan Ouddorp dat parallel ligt aan de Maas, met een kleine vismarkt in de kern, Kasteel Nieuwenbroeck met een gracht die in verbinding staat met de Huilbeek en de vijfsprong van wegen ter hoogte van het plein in het hart van Beesel. De bebouwing wordt omringd door bouwland. Tussen de bouwlanden ligt het deels moerassige beekdal van de Huilbeek.

Afb. 2.8 Topografische kaart ca 1850

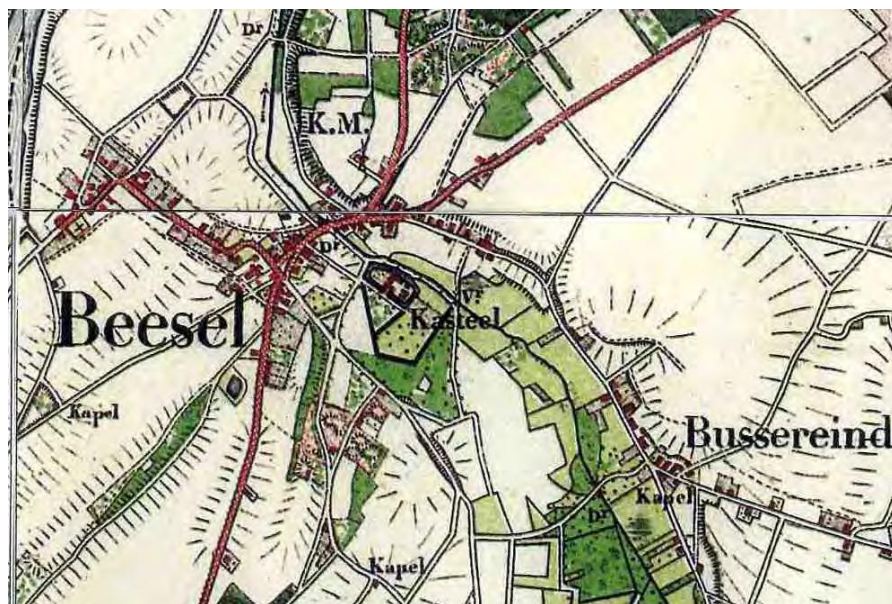
Verschillen tussen de situaties rond 1850 en 1900 zijn op grote schaal beter zichtbaar dan op kleine schaal. Wanneer naar de ruimere omgeving wordt gekeken, valt op dat gewerkt wordt aan grootschalige ontginningen. Zowel het beekdal van de Huilbeek als het Meerlebroek is tussen 1850 en 1900 verkaveld. Een deel van het gebied werd bebost. Op kleine schaal is een geleidelijke transformatie zichtbaar van het hart van Beesel. Het plein in het midden van de vijfsprong, raakt aan de oostkant bebouwd. Ook is te zien dat naast het plein, een nieuw plein ontstaat in de hoek van de Mgr. Theelenstraat en de Ruys van Splintersingel. Op deze wijze groeit een nieuwe markt, naast de oude markt.

Afb. 2.9 Vijfsprong in 1781

Afb. 2.10 Vijfsprong met nieuw plein in 2009

Afb. 2.11 Beesel ca. 1900

Aan de zijde van Ouddorp bleven de verdere ruimtelijke ontwikkelingen relatief beperkt. In april 1921 brandde ongeveer de helft van de huizen in Ouddorp vrijwel tot de grond toe af,

maar werden nadien bijna allemaal herbouwd. Aan de overige zijden is Beesel in de loop van de twintigste eeuw uitgebreid, aanvankelijk vooral langs de bestaande linten, later ook daartussen. (zie afbeelding 2.12). In het zuidwesten zijn de Kerkstraat, het Kerkpad en de Sint Antoniusstraat aan weerszijden dichter bebouwd geraakt.

De kerk wordt tussen 1925 en 1929 verbouwd in neogotische stijl. In het zuiden en zuidoosten is het gebied tussen de Mgr. Theelenstraat, Kasteel Nieuwenbroeck en de Krietheuvel volgebouwd met woonhuizen. Ten noorden van de kern is bebouwing geplaatst tussen de Beekstraat en Hoogstraat. Ook zijn er meer woningen bijgekomen aan de Nieuwstraat richting Bussereind.

Bebouwing uit de twintigste eeuw betreft voornamelijk langgevelboerderijen en woonhuizen. De boerderijen hebben alle streekeigen kenmerken. De woonhuizen verschillen in architectuur. Zo is in 1910 een woonhuis gebouwd aan de Mgr. Theelenstraat in een opvallende vormgeving met typische kenmerken van de neo-bouwstijlen uit de periode 1900-1910.

Ook valt een aantal woningen op met kenmerken van bouwstijlen uit de jaren '1930-19'50. Het gaat hier met name om vrijstaande woningen. Een concentratie aan woningen uit de wederopbouwperiode is te vinden tussen de Mgr. Theelenstraat en de Ruys van Splintersingel. In het noorden van Beesel, tussen de Beekstraat, Sint Jorisstraat en Hoogstraat, zijn woonwijken met twintigste-eeuwse vrijstaande en rijtjeswoningen aangelegd.

Afb. 2.12 Beesel ca. 1997

Afb. 3.1 Beesel vanuit de lucht (Google Earth, 2009)

3 HUIDIGE RUIMTELIJKE KARAKTERISTIEK

3.1 Inleiding

Volgend op de beschrijving van de ontwikkelingsgeschiedenis van Beesel, zijn in dit hoofdstuk de karakteristieke elementen in het huidige beeld van Beesel beschreven.

Binnen het te beschermen dorpsgezicht Beesel kunnen vier deelgebieden worden onderscheiden: Ouddorp, het Spick, de huidige kern van Beesel en kasteel Nieuwenbroeck en omgeving. Hoofdelementen zijn:

- Kerkweg en markt van Ouddorp met daar tegenover het oude kerkhof.
- Huilbeek, stromend van het Meerlebroek naar de Maas.
- De markt van Beesel op een kruispunt van vijf wegen, met aan het plein het oude raadhuis en de herberg.
- Omgeving Kasteel Nieuwenbroeck aan de Huilbeek, met gracht en open weiden te midden van bos.

Eerst worden de algemene karakteristieken per deelgebied beschreven. Daarna volgt een korte paragraaf over het bebouwingsbeeld.

3.2 Ouddorp

De structuur van Ouddorp lijkt logisch in elkaar te steken. De Kerkweg ligt evenwijdig aan de Maasoever en verbindt Beesel met Rijkel. Ook in noordelijke richting volgt de weg de Maasoever. Vanaf de weg zijn de hoogteverschillen in het landschap goed te ervaren; aan de zijde van de Maas is duidelijk te zien dat de weg een hoge oever volgt. Ook zijn in Ouddorp wegen aanwezig die het dorp vanaf de Kerkweg verbinden met de Maas (Ervenweg, Loswalweg). Opvallend is de hoge ligging van het oude kerkhof. Langs de Kerkweg staat de oude muur van het kerkhof. Wat verderop richting Beesel staat de oude Pastorie ('Aaj Weem'). Deze dateert uit de achttiende eeuw maar heeft

waarschijnlijk een voorganger gehad die opgebouwd was met mergelblokken. Behalve het kerkhof en de pastorie bestaat de bebouwing voornamelijk uit boerderijen van het langgeveltype uit het begin van de twintigste eeuw. De boerderijen hebben streekeigen kenmerken, zoals siermetselwerk, zadeldak, geringe overstek en donkerkleurige pannen. De Kerkweg zelf is geasfalteerd. Ter hoogte van de overgang naar de Kerkstraat, wordt het asfalt van de Kerkweg overgenomen door de klinkerbestrating in de Kerkstraat. De aan de Kerkweg grenzende markt van Ouddorp is bestraat met klinkers. In het midden staat een grote Linde. Deze elementen geven de markt een dorps karakter. Ook de oude bomen (linde en kastanje) op de hoeken van de Kerkstraat met de Huilbeekweg dragen daaraan bij.

Naast het oude kerkhof, is aan de zuidkant een nieuw kerkhof aangelegd. Het nieuwe kerkhof ligt lager. Via het kerkpad staan de kerkhoven in verbinding met het Kerkplein van Beesel.

Afb. 3.2 Van boven naar beneden: streekeigen siermetselwerk, overgang asfalt naar klinkers, straatbeeld, langgevelboerderij

Het Kerkpad is beplant met bomen. Aan weerszijden van het Kerkpad liggen open groene plekken, die samen zorgen voor een geleidelijke overgang tussen Ouddorp en Beesel. Zowel aan de zuid- als aan de noordkant van Ouddorp is het Maasoeverlandschap goed te ervaren. In het noorden bevinden zich landelijke wegen die bij de splitsingen kleine groene driehoeken bevatten. De driehoeken zijn begroeid met gras. Opvallende landschappelijke elementen zijn de hoge randen langs percelen. Deze zijn ontstaan door het afgraven van klei ten behoeve van het steenbakken. Vanaf de Huilbeekweg is het dorpsilhouet van Beesel goed te aanschouwen over het tussenliggende open gebied.

Afb. 3.3 Dorpsilhouet Beesel vanaf de Huilbeekweg in Ouddorp

Bebouwingsbeeld Ouddorp

Opvallend in het bebouwingsbeeld in Ouddorp is het aantal langgevelboerderijen, gebouwd met donkere baksteen en een zadeldak bedekt met grijze muldenpannen. Een aantal gebouwen heeft rode muldenpannen. Deze pannen werden tussen 1850 en 1950 gebakken in Reuverse en Tegelse pannenbakkerijen. Veel bebouwing staat met de nokrichting evenwijdig aan de weg. Haaks geplaatste bebouwing komt ook voor. De pastorie vormt met haar schilddak een uitzondering in het bebouwingsbeeld.

Afb. 3.4 Groene driehoek bij splitsing landwegen in Ouddorp

Afb. 3.5 Sporen van klei-afgraving voor de steenbakkerij bij Ouddorp

Afb. 3.6 Markt Ouddorp

Afb. 3.8 Kerkhof Ouddorp

Afb. 3.7 Voormalige pastorie ('Aaj Weem') aan de kerkweg

Afb. 3.9 Kerkpad vanaf kerkhof Ouddorp naar Kerkplein Beesel

3.3 Het Spick

Tussen Ouddorp en Beesel ligt een groene open zone langs de Huilbeek. Op de Smaberskaart is het gebied tussen de Huilbeekweg, Kerkstraat en de weg met de huidige benaming 'Het Spick' aangegeven met 'het Spick'. In dit rapport wordt het Spick gezien als de zone die begrensd wordt door de Beekstraat, Huilbeekweg, Kerkstraat en Mgr. Theelenstraat.

Het Spick vormt een wezenlijk onderdeel van Beesel, vanwege de aanwezigheid van de Huilbeek waaraan Beesel haar ontstaan grotendeels te danken heeft. Daarnaast zorgt de openheid voor waardevolle uitzichten vanaf de Huilbeekweg naar de bebouwde kom. Het gebied is altijd open geweest. Hoewel de hoofdrichting van de verkaveling nog altijd haaks staat op de Kerkstraat is deze veel minder fijnmazig dan voorheen. Het achter de bebouwing aan de Kerkstraat gelegen kerkpad is fragmentarisch bewaard gebleven; het beloop is nog goed herkenbaar.

Afb. 3.10 Huilbeek (bron: www.loegiesen.nl)

Afb. 3.11 Het Spick (Google Earth, 2009)

3.4 Kern Beesel

De huidige dorpskern van Beesel ligt op een kruispunt van vijf wegen: de Kerkstraat, Mgr. Theelenstraat, Bakheide, Burg. Janssenstraat en de Sint Antoniusstraat. Het middelpunt wordt gevormd door het marktplein. De met klinkers bestrate Kerkstraat is de verbindingsweg tussen het huidige dorps hart en Ouddorp. Opvallend is de groene open zone aan de zuidkant

waar Beesel eindigt en Ouddorp begint. Ook op oudere kaarten is deze zone vrij van bebouwing. Dit levert aangename doorzichten op, met name richting Ouddorp (zie afb. 3.12). Via een kleine doorsteek kan men het parallel lopende Kerkpad bereiken. Zowel de doorsteek als het Kerkpad worden begeleid door veel groen. Aan het einde van de doorsteek kan gelopen worden naar het oude kerkhof, of naar het nieuwe kerkplein in Beesel. Richting het Kerkplein ligt een nieuw aangelegde woonwijk.

Afb. 3.12 Zicht op Ouddorp vanaf de doorsteek Kerkstraat-Kerkpad

Het Beeselse hart bestaat uit een open ruimte of plein, omringd door de doorgaande wegen. Onderscheid tussen wegen en plein is aangebracht door het plein te bestraten met klinkers in tegenstelling tot de geasfalteerde wegen. Rond het plein staan het uit 1876 daterende raadhuis alsmede enkele opvallende oudere gebouwen met een horecafunctie (zie afbeeldingen 3.13 t/m 3.18). Het betreffen bakstenen gebouwen met twee bouwlagen, een rechthoekige grondvorm en een zadeldak. Groenvoorziening en zitgelegenheden bepalen het beeld van het marktplein. Het plein is verder doorgetrokken richting de Bakheide in het zuidoosten.

Afb. 3.13 De oude markt, gezien vanaf de Mgr. Theelenstraat

Afb. 3.14 Raadhuis aan de markt (r.b.)

Afb. 3.15 Noordwesthoek: hoek Kerkstraat en Mgr. Theelenstraat (linksboven)

Afb. 3.16 Noordoosthoek: hoek Mgr. Theelenstraat en Ruys van Splintersingel (rechtsboven)

Afb. 3.17 Zuidwesthoek: Sint Antoniusstraat en Kerkstraat (linksonder)

Afb. 3.18 Zuidoosthoek: hoek Ruys van Splintersingel en Burg. Janssenstraat (rechtsonder)

Afb. 3.19, 3.20 en 3.21 Het kerkplein aan de voorkant van de kerk

Aan de Kerkstraat staat de tussen 1925 en 1929 in neogotische stijl verbouwde R.K. kerk. De voorzijde van de kerk, met de in 1954 herbouwde toren, is gericht op het Kerkpad. Aan het voor de kerk gelegen kleine plein staan gebouwen met een verschillend karakter, waaronder ook de pastorie. Het plein is beplant met enkele bomen en er kan worden geparkeerd. De koorzijde van de kerk bevindt zich aan het pleintje aan de Kerkstraat, eveneens voorzien van enkele opgaande bomen en parkeerplaatsen. De Kerkstraat zelf heeft door de klinkerbestrating en dichte bebouwing een dorps karakter gekregen. Ook basisschool 'Het Spick' bevindt zich aan deze straat.

Afb. 3.22 en 3.23 Parkeerterrein aan zijkant (links) kerk en achterzijde kerk (rechts)

De St. Antoniusstraat begint met een pand uit de wederopbouw met een bijzondere klokgevel, vormgegeven in de stijl van de Delftse school (zie afb. 3.24). Aan het pand zijn veranderingen aangebracht in latere perioden.

Afb. 3.24 Pand aan het begin van de St. Antoniusstraat

Afb. 3.25 Oude St. Jozefschool aan de Burg. Janssenstraat

Aan de Burg. Janssenstraat staat een aantal interessante panden van hogere ouderdom. Het gebied wordt op oude kaarten de 'Cruijsbergh' genoemd, naar de familie van Kruysenberg. Aan de kant van het plein staat een groot pand uit de achttiende eeuw. Ter plekke van de vroegere siroopfabriek, welke bestaan heeft tussen 1870 en 1983, staan nu enkele woningen rondom een hofje.

Verder zuidwaarts in de Burg. Janssenstraat staat het huis 'De Mortel'. Het pand dateert oorspronkelijk uit het einde van de achttiende eeuw, maar heeft zichtbare aanpassingen ondergaan in de twintigste eeuw. Burgemeester Janssen heeft in dit huis gewoond aan de naar hem vernoemde straat. De bij het huis horende tuin met zijn monumentale bomen vormt een markant groenelement in dit deel van de dorpskern van Beesel. De naam 'De Mortel' heeft overigens te maken met het voorkomen van een oude leemkuil ten westen van huis 'Mortel'.

Aan de overzijde van De Mortel staat wat zuidelijker het oude schoolgebouw van de St. Jozefschool. Het pand bezit duidelijk de kenmerken van de chaletstijl, zoals die vaker toegepast werd aan het einde van de negentiende eeuw. Begin jaren '90 van de twintigste eeuw is het schoolgebouw verbouwd tot appartementencomplex.

Afb. 3.26 De Mortel

De Mgr. Theelenstraat, voorheen Dorpsstraat, is de weg die vanaf de markt in noordelijke richting loopt. De straat is een belangrijke ader in het dorp en bevat interessante gebouwen. In de geasfalteerde straat is weinig groenbeplanting en de gebouwen staan vrij dicht op elkaar gebouwd. Karakteristiek zijn de vorkvormige aansluitingen van de Sint Jorisstraat en de Nieuwstraat. Op de hoek met de Sint Jorisstraat staat een inmiddels monumentale linde (afb. 3.27).

Afb. 3.27 Mgr. Theelenstraat ter hoogte van de Sint Jorisstraat

Een ander opvallend pand is 'De Tummer' (afb. 3.28). Dit gebouw dateert van oorsprong uit het einde van de achttiende eeuw en vertoont in vorm overeenkomsten met andere gebouwen in de kern van Beesel. Door restauratiewerkzaamheden zijn enkele authentieke en karakteristieke elementen verloren gegaan. De Tummer heeft in het verleden dezelfde eigenaar gehad als de boerderij aan de overzijde van de Mgr. Theelenstraat, op de hoek met de Beekstraat. In die periode werd in beide gebouwen jenever gestookt. Onder de weg, liggen restanten van een gang die de panden met elkaar verbindt.

Afb. 3.28 De Tummer, Mgr. Theelenstraat (r.o.)

Het woonhuis op nummer 12 (afb. 3.31), gebouwd in 1910, werd enige tijd bewoond door het hoofd van de jongensschool. Van een wat jongere datum stamt het transformatorhuisje op de kruising van de Mgr. Theelenstraat en de Ruys van Splintersingel (afb. 3.32). Deze dateert uit 1919 en heeft een oorspronkelijk uiterlijk. Aan de Mgr. Theelenstraat is ook een aantal streekeigen langgevelboerderijen te vinden uit de negentiende en twintigste eeuw.

Het gebied tussen de Mgr. Theelenstraat en de Ruys van Splintersingel is in de twintigste eeuw bebouwd geraakt met vrijstaande en dubbele woonhuizen, waaronder enkele markante panden in de stijl van de Delftse school.

Afb. 3.29 en 3.30 Mgr. Theelenstraat gezien in noordelijke (boven) en zuidelijke richting (onder)

Afb. 3.31 Woning; Mgr. Theelenstraat 10 (boven)
Afb. 3.32 Transformatorhuisje; Mgr. Theelenstraat (onder)

Bebouwingsbeeld kern Beesel

Het bebouwingsbeeld in de kern van Beesel is zoals in de meeste historische kernen zeer divers. De oudere bebouwing kenmerkt zich door twee of anderhalve bouwlaag, een met grijze pannen bedekt zadeldak met of zonder wolfsend en zonder overstek. De langgevelboerderijen hebben veelal één bouwlaag en zijn gebouwd met donkerkleurige baksteen. Ze staan met de nok evenwijdig aan de weg en hebben geen overstek maar wel een rand met siermetselwerk onder de goot.

Opmerkelijk is het relatief grote aantal woningen gebouwd in de stijl van de Delftse school (zie afbeelding 3.30). Deze stroming in de architectuur staat bekend om het teruggrijpen op traditionele vormen uit de Hollandse Renaissance, het gebruik van bakstenen, hoge daken en de eenvoud in uitstraling. De stijl werd toegepast in de periode 1925-1955. Na de Tweede Wereldoorlog was de stijl populair bij de wederopbouw van Nederland. In Beesel staan enkele woningen van deze woningen gegroepeerd aan de Ruys van Splintersingel. Daarnaast staan verspreid door de kern soortgelijke gebouwen, bijvoorbeeld aan de Markt en in de Kerkstraat.

De gebouwen uit de tweede helft van de twintigste eeuw zijn zeer divers in vormgeving. Mede doordat in de oude kern bebouwing van meer dan twee bouwlagen - op een enkele uitzondering na - ontbreekt is het historische, dorpse karakter tot op heden in grote lijnen bewaard.

Afb. 3.33 Gebouwen in Delftse school-architectuur aan de Mgr. Theelenstraat (lb), woning aan de St. Antoniusstraat (rb), woning aan de Ruys van Splintersingel (lo) en aan de Kerkstraat (ro).

3.5 Kasteel Nieuwenbroeck en omgeving

Aan de oostzijde van de dorpskern vormt het aan de Huilbeek gelegen Kasteel Nieuwenbroeck een belangrijk en fraai onderdeel van de nederzettingsstructuur. De historische buitenplaats wordt begrensd door de Ruys van Splintersingel, de Huilbeek, de Kasteelweg en Bakheide.

Het omgrachte kasteelterrein is bereikbaar via een korte oprijlaan vanaf de Ruys van Splintersingel. Aan het begin van de oprijlaan staat de kleine in 1910 in opdracht van baron Van Splinter gebouwde veldkapel. Het kasteel terrein is toegankelijk via het achttiende-eeuwse poortgebouw, bereikbaar via een brug over de gracht. Het hoofdegebouw, een gaaf bewaard edelmanshuis uit de zestiende eeuw met twee haaks op elkaar staande vleugels, bevindt zich aan de zuidoostzijde van het omgrachte terrein.

Afb. 3.34 De in 1910 gebouwde veldkapel aan het begin van de oprijlaan

Afb. 3.35 Kasteel Nieuwenbroeck en omgeving (Google Earth, 2009)

Afb. 3.36 Poortgebouw Kasteel Nieuwenbroeck

Afb. 3.37 kasteel Nieuwenbroeck

Ten zuiden van het omgrachte terrein ligt een driehoekig terrein met een landschappelijke aanleg uit de negentiende eeuw. Daaromheen liggen weilanden, aan de randen omzoomd door bos, waarvan de grootste concentratie in de zuidoostelijke punt van de buitenplaats is te vinden.

Door de open ruimten en het vele groen in de directe omgeving van het kasteel is sprake van een geleidelijke overgang naar de omringende woongebieden. Het tussen de bebouwing aan de Nieuwstraat en het kasteelterrein gelegen open gebied langs de Huilbeek ligt ook binnen het beschermd dorpsgezicht.

Afb. 3.38 Open groen ruimte in de omgeving van kasteel (Ruys van Splintersingel)

4 NADERE TYPERING TE BESCHERMEN WAARDEN

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de te beschermen waarden nog eens nader getypeerd en uitgeschreven. Dit hoofdstuk is vooral ook bedoeld als hulpmiddel bij de vertaalslag naar een verder ruimtelijk (kwaliteits)beleid in vervolg op de aanwijzing.

Kenmerkend voor de geschiedenis van Beesel is de verplaatsing van de kern in Ouddorp naar de huidige kern van Beesel bij de Markt en de kerk. In het huidige beeld is deze ontwikkelings-geschiedenis nog goed afleesbaar. De ligging van Ouddorp op de oeverwal langs de Maas is goed herkenbaar. De vismarkt en het oude kerkhof herinneren nog aan het feit dat Ouddorp vroeger de kern van Beesel vormde.

Vanaf de plek van de oorspronkelijke kerk in Ouddorp loopt een kerkpad naar de nieuwe kerk in het hart van Beesel. De centraal gelegen Markt vormt tegenwoordig met de daaromheen gelegen vanouds wat grootschaliger bebouwing het centrum van het dorp, waar een groot aantal wegen samenkomt. Dit "nieuwe" dorpshart is via de Kerkstraat verbonden met Ouddorp.

Aan de oostzijde vormt Kasteel Nieuwenbroeck met zijn tuinen en parkaanleg een zeer belangrijk structuurbepalend element in de opbouw van het dorp. Het complex wordt aan de noordzijde begrensd door de Huilbeek. Tussen de beek en de bebouwing aan de Nieuwstraat is nog een deel van het open beekdallandschap bewaard gebleven. Dit beekdallandschap strekt zich noordelijk van de Mgr. Theelenstraat verder uit richting de Maas. Dit gebied wordt al eeuwen 'Het Spick' genoemd. Door de groene zone bij het Spick en Nieuwenbroeck is de relatie tussen Maas, beekdal en het kasteelterrein nog goed te aanschouwen.

Behalve het kasteel dateert alle bebouwing uit het einde van de achttiende eeuw of later. De oudste bebouwing is logischerwijze te vinden langs de oude bij de Markt samenkomende wegen. Tussen de oudere gebouwen, staan vooral twintigste-eeuwse woningen. Bijzonder is het relatief grote aantal panden in de stijl van de Delftse school.

4.2 Stedenbouwkundige structuur

Met betrekking tot de stedenbouwkundige structuur zijn van belang:

Algemeen

- Het historische lint, bestaande uit de Kerkweg, Kerkstraat en de Mgr. Theelenstraat met kenmerkende vorkvormige aansluitingen ter hoogte van de Sint Jorisstraat en de Hoogstraat.
- De Huilbeek met het aangrenzende beekdallandschap.

Ouddorp

- De ligging van Ouddorp langs de Maas.
- De ligging van de (vis)markt tegenover het oude kerkhof in Ouddorp.
- De oude linde op de markt en de oude linde en kastanjeboom op de hoek van de Kerkstraat en de Huilbeekweg.
- De ligging van het Kerkpad tussen de kern van Beesel en Ouddorp en de daarlangs gelegen beplanting.
- De onverharde landwegen ten noorden van Ouddorp, Ouddorp en de Huilbeekweg.
- De groene met gras begroeide driehoeken op de splitsing van de onverharde landwegen Ouddorp, Ohe Broekerveldweg en Huilbeekweg.
- Het zicht op de oude pastorie ('Aaj Weem') over de open weide op de hoek Kerkweg-Kerkstraat.

Het Spick

- Het open karakter van dit gebied, waardoor vanaf de Huilbeekweg en Beekstraat een fraai zicht is op de dorpskern.

- De hoofdrichting van de verkaveling, hoofdzakelijk haaks op de Kerkstraat.
- De relictten van het oude kerkpad in het Spick, dat ooit eindigde aan de Huilbeekweg in Ouddorp.
- De wegen aan weerszijden van de Huilbeek: Het Spick en de Beekstraat.

Kern Beesel

- De stervormige veelsprong tussen de Kerkstraat, Mgr. Theelenstraat, Bakheide, Burg. Janssenstraat en St. Antoniusstraat.
- Vorkvormige aansluitingen op de hoeken Mgr. Theelenstraat-Sint Jorisstraat en Nieuwstraat-Hoogstraat.
- De linde op het driehoekige pleintje bij de aansluiting van de Sint Jorisstraat op de Mgr. Theelenstraat.

Kasteel Nieuwenbroeck en omgeving

- De ligging van Kasteel Nieuwenbroeck aan de Huilbeek.
- De omgrachting van het kasteelterrein en de opbouw van het terrein met woonhuis en poortgebouw.

4.3 Bebouwingsbeeld

Met betrekking tot het bebouwingsbeeld zijn van belang:

Algemeen

- Het algemene beeld, namelijk vrijstaande gebouwen veelal van één bouwlaag en maximaal twee bouwlagen met kap, gebouwd met donkere baksteen, met pannen bedekte zadeldaken zonder overstek en met een rand met siermetselwerk onder de goot, vaak - maar niet uitsluitend - met de nokrichting evenwijdig aan de weg.

Ouddorp

- De voormalige pastorie aan Ouddorp 8 uit 1770 (gemeentelijk monument).
- Kerkhof Ouddorp met muur uit 1697 (gemeentelijk monument).

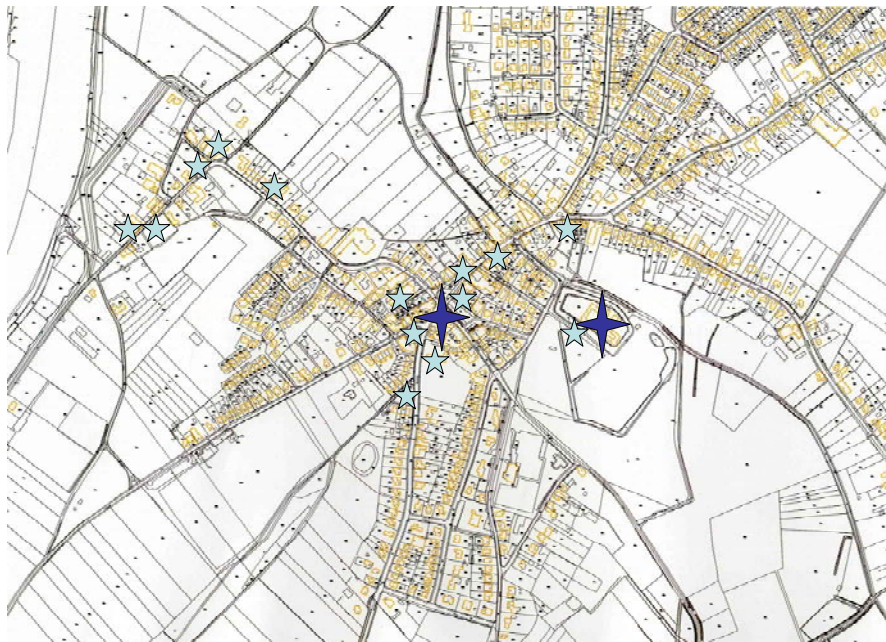
- Diverse langgevelboerderijen in Ouddorp nr 2 uit 1930, 20 uit 1858 (gemeentelijke monumenten).

Kern Beesel

- Café De Troubadour op de hoek Ruys van Splintersingel en Burg. Janssenstraat (rijksmonument).
- Woonhuis 'De Mortel' aan Burg. Janssenstraat 1-3 uit begin achttiende eeuw, verbouwd tussen 1910 en 1940. Dit gebouw heeft net als enkele andere gebouwen uit de periode 1800-1900 twee bouwlagen, weinig raamoppervlak, hoge gootlijn en geen overstek (gemeentelijk monument).
- Diverse langgevelboerderijen uit de negentiende eeuw aan de Mgr. Theelenstraat nrs. 1-3, 19 (1820) (gemeentelijke monumenten).
- Schoolmeesterswoonhuis aan Mgr. Theelenstraat nr 12 uit 1910 (gemeentelijk monument) en woonhuizen aan Markt 12A-13 met agrarische oorsprong uit 1800-1900 (gemeentelijk monument).
- Raadhuis aan Markt 1 uit 1876 (gemeentelijk monument).
- Kerk aan Kerkplein 2 uit 1842 en 1932 (gemeentelijk monument).
- Boerderij aan Kerkstraat 20 uit 1925 (gemeentelijk monument).
- Voormalige St. Jozefschool aan Burg. Janssenstraat uit 1884 (gemeentelijk monument).
- Transformatorhuisje op de hoek van de Mgr. Theelenstraat en de Ruys van Splintersingel uit 1919 (gemeentelijk monument).
- Lieve Vrouwe van Beesel Mariabeeld aan Mariaplein uit 1943 (gemeentelijk monument).
- Diverse panden gebouwd in de Delftse school-stijl, mede bepalend voor het waardevolle bebouwingsbeeld.

Kasteel Nieuwenbroeck

- De historische buitenplaats Kasteel Nieuwenbroeck met zestiende-eeuws edelmanshuis en bijgebouwen van recenter datum. (rijksmonument, met uitzondering van de als gemeentelijk monument aangewezen veldkapel uit 1910).

Afb. 4.1 Gemeentelijke monumenten (lichtblauw) en Rijksmonumenten (donkerblauw)

5 BEGRENZING

5.1 Uitgangspunten

Uitgangspunt bij de keuze van de begrenzing is dat deze zodanig gekozen dient te worden dat de karakteristieke hoofdelementen van de opbouw van Beesel zoveel mogelijk daarbinnen zijn gelegen en dat de eerder beschreven waarden zo goed mogelijk geborgd kunnen worden. Het beschermd dorpsgezicht omvat derhalve de oude kern van Beesel (markt e.o.), Ouddorp, Kasteel Nieuwenbroeck en omgeving, alsmede het open gebied (het Spick) tussen de Kerkstraat en Beekstraat met de daar doorheen stromende Huilbeek.

Daarbij is voorts zoveel mogelijk gestreefd naar een logische grens, die zowel in het veld als op de kaarten herkenbaar is. De grens volgt daarom zoveel mogelijk perceelsgrenzen en wegen die ook zelf binnen de omgrenzing vallen.

De precieze begrenzing is vastgelegd op de bij de aanwijzing behorende begrenzingskaart.

5.2 Toelichting op de precieze begrenzing

West- en noordwestzijde

De westelijke grens van het beschermd dorpsgezicht Beesel ligt aan de Maasoever ten westen van Ouddorp, voorts langs de noordoostzijde van de Ervenweg (die zelf binnen de omgrenzing ligt) tot aan de weg genaamd Ouddorp. Van daaraf langs de noordwestzijde van de weg tot voorbij het bosje in de hoek tussen de Ohe Broekerveldweg, Het Spick en de Huilbeekweg. Voorts om het bosje heen richting de Huilbeekweg en verder langs de noordwestzijde van deze weg tot aan de Beekstraat. Aldus wordt de samenhang tussen het dorp en de landschappelijke onderlegger in zijn geheel meegenomen, inclusief de relatie met de Maas, de karakteristieke vorkvormige

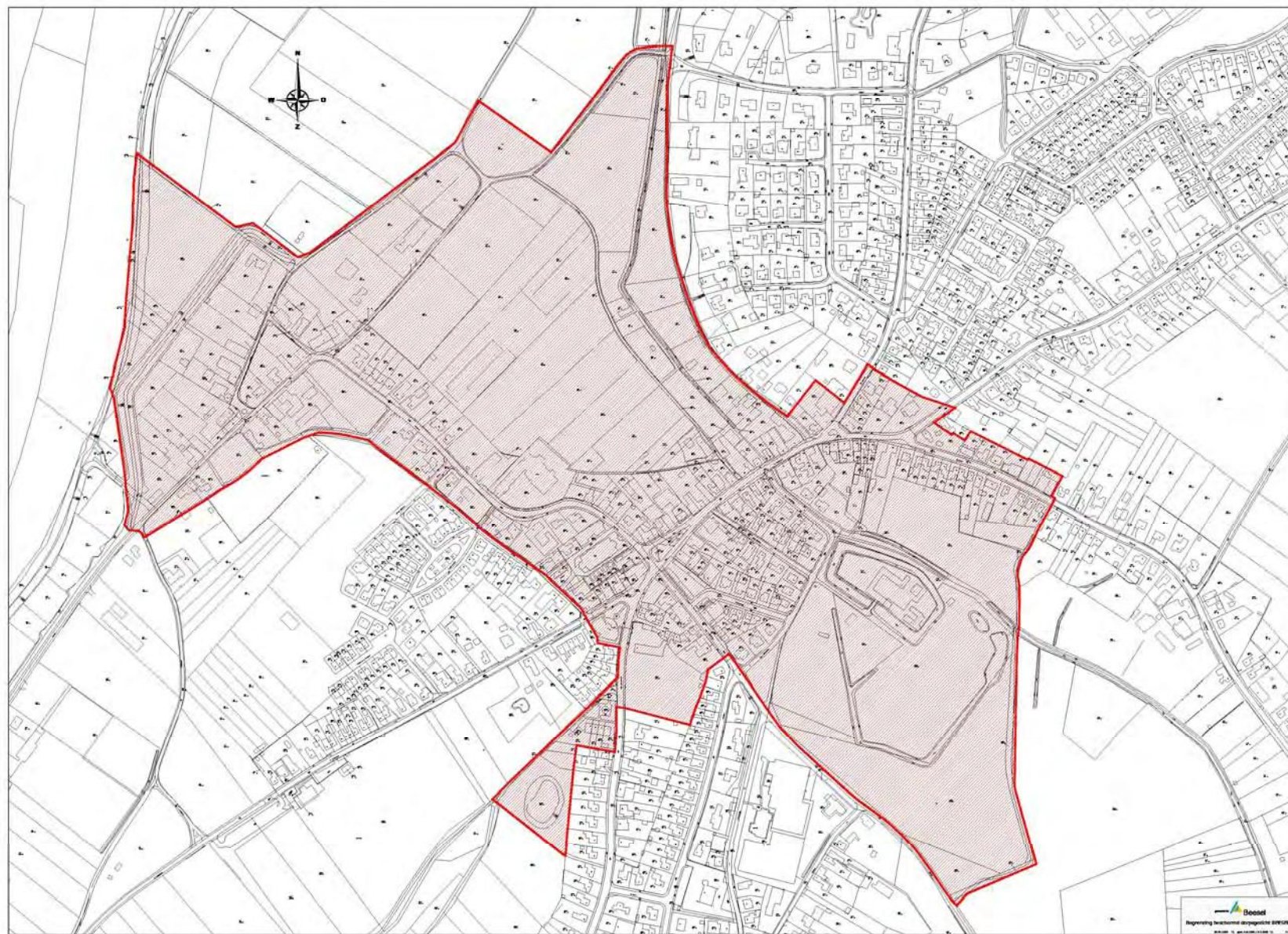
onderlinge aansluitingen van Ouddorp, Ohe Broekerveldweg, Het Spick en de Huilbeekweg en sporen van kleiafgraving.

Noordoost-, oost- en zuidzijde

Vanaf de aansluiting van de Huilbeekweg op de Beekstraat ligt de grens langs de oostzijde van de Beekstraat in de richting van de Sint Jorisstraat. De vorkvormige aansluitingen van de Sint Jorisstraat en Hoogstraat-Nieuwstraat op de Mgr. Theelenstraat liggen met de omringende bebouwing binnen de omgrenzing. De grens van het beschermd dorpsgezicht volgt daarom de achterste perceelsgrenzen van de bebouwing aan de noordzijde van deze vorkvormige aansluitingen. Vanaf het perceel in de hoek tussen de Hoogstraat en Nieuwstraat ligt de grens langs de noordzijde van de Nieuwstraat tot aan de Kasteellaan. Verder ligt de grens langs de oost- en zuidzijde van de Kasteellaan en volgt dan verder de westzijde van de Bakheide in noordwestelijke richting.

Zuidwestzijde

Aan de zuidzijde van de dorpskern is de grens zo gekozen dat het eerste deel van de Burg. Janssenstraat, tot en met Huis de Mortel en de daarbij horende tuin, de oude jongensschool en de leemkuil 'Mortel' binnen de omgrenzing vallen. Vanaf de Burg. Janssenstraat loopt de grens voorts achter het Mariaplein langs, over de Sint. Antoniusstraat en voorts langs de zuidzijde van het Kerkpad naar het oude kerkhof van Ouddorp. Voorbij het oude kerkhof, loopt de grens over de kavelgrenzen naar de kruising Kerkweg-Zandkuilweg. Ten westen van de Kerkweg sluit de begrenzing via de westkant van de dijk aan op de Maasoever.

6 WAARDERING (motivering)

Bij de motivering voor de aanwijzing van Beesel als beschermd dorpsgezicht wordt onderscheid gemaakt tussen stedenbouwkundige en cultuurhistorische waarden. Criteria waarvan gebruikt wordt zijn o.a. samenhang, herkenbaarheid, kenmerkendheid, zeldzaamheid, gaafheid, ouderdom en authenticiteit.

Stedenbouwkundige waarde

Beesel en Ouddorp zijn van hoge stedenbouwkundige waarde omdat zij samen een fraai en sterk samenhangend gebied vormen met een gaaf bewaard gebleven en duidelijk herkenbare ruimtelijke opbouw.

Beesel en Ouddorp zijn tevens waardevol op grond van de hoogwaardige kwaliteit van een groot deel van de bebouwing (monumenten) en hun groepering in relatie tot de ruimtelijke opbouw van het gebied. In deze opbouw spelen ook de groenstructuren rondom het kasteel Nieuwenbroeck, het dal van de Huilbeek en verschillende open groene ruimten een belangrijke rol.

Cultuurhistorische waarde

Beesel en Ouddorp zijn van hoge cultuurhistorische waarde op grond van de afleesbaarheid van de ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis die kenmerkend is voor de Maasoeverdorpen in Midden-Limburg.

BRONVERMELDING

Literatuur

Renes, J. (1999), Landschappen van Maas en Peel. Een toegepast historisch-geografisch onderzoek in het streekplangebied Noord- en Midden-Limburg. Leeuwarden: Uitgeverij Eisma bv.

Haslinghuis, E.J. en H. Janse (2001), Bouwkundige termen: verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie. Leiden: Primavera Pers.

Giesen, L. (1990) Van Maas- tot Meerlebroek: toponiemen in de gemeente Beesel. Roermond: Heemkunde Vereniging 'Maas- en Swalmdal'.

Artikelen

Geerlings, F.G.J. (1988), Draaksteken te Beesel: Hoe het was en wat er overbleef. P.17-47.

Geerlings, F.G.J. (1986), Het huis Nieuwenbroeck en zijn bewoners (deel I), p. 95-106

Giesen, L. (1996), De strijd om de gemene gronden in het Gelders-Gulikse grensgebied 1455-1552. p. 100-129.

Giesen, L. (1996), De strijd om de gemene gronden in het Gelders-Gulikse grensgebied 1550-1585. p. 121-142

Giesen, L. (1987), Beesel als schakel in de houtvaart. P. 65-82.

Giesen, L. (1998), Twee lastige heerschappen op huis Nieuwenbroeck. P.114-133.

Kolkman, H. (2003), Smalspoor in het Maas- en Swalmdal. P.124-148.

Luys, W. (1999), Onderzoek naar de voormalige St.-Gertrudiskerk in Ouddorp (gem. Beesel). p. 50-91.

Luys, W. (1995), Steenbakken in vroeger tijden in Belfeld, Beesel, Reuver en Swalmen. p.33-69.

Luys, W. (1985), Schansen, eens vluchtplaatsen voor de plattelandsbewoners tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648). p. 108-132.

Luys, W. (1997), Archeologische vondsten en opgravingen in Beesel-Reuver-Belfeld-Swalmen (1992-1996). p. 61-78.

Luys, W. (1984), Romeinse wegen en bewoning in Swalmen-Beesel-Belfeld. p. 105-132.

Simons-Cuypers, C. (2002) Van raadhuis tot informatiecentrum. P. 135-144.

Documenten

Gemeente Beesel (1989), Gemeentelijke monumenten: nrs. 1 tot en met 72, beschrijvingen.

Monumenten Inventarisatie Project (MIP) (1989), Gemeentebescrijving Beesel.

Rijksdienst voor de Monumentenzorg (1999), Beschermde Monumenten: Buitenplaats Nieuwenbroeck.

Internet

www.loegiesen.nl

www.maas-enswalm.nl

www.kich.nl

Kaartmateriaal

ANWB, Topografische Atlas Gelderland 1: 25.000 (2004)

Historische Atlas Limburg (Chromotopografische Kaart des Rijks
1: 25.000; 1865-1929

Geomorfologische kaart Limburg

Grote Historische Provincie Atlas 1: 25.000; Limburg 1837-1844

Kaart landmeter Smabers, 1781

Kadastrale minuut 1832